

O QUE DE LONXE APRENDÍN TEÑO MANDADO DE DAR!

WHAT I HAVE LEARNED FROM AFAR
I HAVE BEEN COMMANDED TO GIVE!

Xabier Díaz

Resumo: Existe certa unanimidade en considerar que a celebración das Letras Galegas de 2025 foi unhas das máis expansivas. Non só implicaron unha cantidade importantísima de xente vencellada á música tradicional e ao seu movemento asociativo, tamén acadaron un achegamento moi importante á sociedade en xeral. Axudaron a visibilizar todas esas mulleres que en moitas ocasións eran pouco coñecidas ou recoñecidas incluso no seu contornos social e familiar, esas grandísimas mestras que foron tantas cantareiras das que aprenderon moitos activistas da recuperación da música tradicional.

Abstract: There is a certain unanimity of opinion in that the celebration of Galician Literature in 2025 was one of the most expansive. Not only were a very important number of people linked to traditional music and its associated movement involved; there was also a very important appeal to society in general. This helped to make visible all those women who were often little known or acknowledged even in their social and family environments, those great women teachers, that large number of traditional Galician female singers from whom many activists seeking to preserve traditional music learned.

Palabras chave: Letras Galegas 2025, cantareiras, música tradicional, recollidas.

Key words: Galician Literature Day 2025, traditional Galician female singers, traditional music, collected.

Como os que nos dedicamos a cantar nos sentimos moito máis cómodos cantando que nestas situacións, perdoaredes a miña desorde. Empezarei por dicir que o que comentaron os compañeiros é moi interesante: hai moitos puntos realmente interesantes que tocar, daría para debates realmente ben oportunos.

Púxenme moi contento, moi feliz, cando souben da decisión que tomou a Real Academia; creo que a Real Academia tamén se puxo moi contenta ao longo deste ano. Creo que foi unha gran decisión. Creo que cando as institucións tocan determinadas teclas sensibles, a sociedade síntese vibrando moito máis coas institucións que cando iso non acontece. Cando non acontece están aí, sabemos que están, pero non vibramos na mesma frecuencia; e vibrar na mesma frecuencia é *guai* para un país, para unha sociedade, para os músicos, para os pandeireteiros e as pandeireteiras, para aquelas mulleires, para aqueles homes.

Así que me puxen moi contento porque ademais levaba uns cantos anos invocando dende os palcos o merecemento. Paréceme que se deu unha conxunción de cousas que facían inevitable que este pobo e esta sociedade estean —e sabédelo perfectamente— en constante *autosave*; teñen unha sorte de *autosave*. Entón vanse salvando cada dez minutos ou cada media hora; van salvando todas as cousas, independentemente do que pase fóra, do ruído que haxa e todo iso; a sociedade é capaz de salvarse permanentemente.

O folclore e o mundo da pandeireta xa tiñan un *autosave* antes das Tanxugueiras, antes de Xabier, antes de Mercedes Peón, antes de todos e todas. Todo ese mundo estaba autoorganizado, como dixo Richi, en cada unha das parroquias, dunha maneira marabillosa e atomizada. E esa é realmente a foto máis verídica, máis real e máis marabillosa do vizosa que vivía e que vive a música e o folclore no noso país.

Agora danse un montón de circunstancias novas que modifican esa masa e esa materia e todas esas circunstancias; modifícanos dunha maneira, dende o meu punto de vista, marabillosa. Non son capaz de sospeitar en que dirección, como dicía antes Richi; e eu que son músico, asegúrovos que os últimos anos na música son absolutamente desconcertantes. Non sabemos o que vai pasar mañá; non sabemos se nos van substituír por algún tipo de elemento mecánico. Non sabemos moi ben o que vai pasar, así que imaxínade con todo isto da tecnoloxía tamén en relación cos arquivos, a música tradicional etcétera.

Cando o souben, tomei varias decisións para a miña celebración persoal, gustaríame tamén falar diso. O meu arquivo continúa, digamos que na miña casa, nos meus discos duros e nos meus computadores.

Eu empecei a facer o traballo de campo a raíz da miña experiencia en Xacarandaina. Aproximadamente no ano 87 ou ano 88 debín de facer as primeiras visitas ás aldeas fundamentalmente con Quique Peón, que era e segue a ser o director da agrupación. E aquelas experiencias modificaron a miña percepción do folclore. Eu pensaba que era unha sorte de códice escrito que había que repetir e nada máis. “A muiñeira de Lugo”, pois “A muiñeira de Lugo”; “El molete” e todas estas cousas. Alí dinme conta de que estaba vivo, contrariamente ao que pensabamos os “case urbanitas”, porque eu vivía en Eirís, e é zona libre de metrópole. Fun consciente de que soamente había que saír quince ou vinte quilómetros do centro da Coruña para atoparme con mulleres que tocaban a pandeireta e que cantaban e que verificaban o que nós faciamos na agrupación folclórica dunha maneira máis relada, como dicía Richi.

Isto provocou un impacto moi grande. O primeiro impacto foi deixar os estudos de arquitectura técnica, para a desgraza familiar, claro. E despois emprendín un camiño descoñecido que foi ese do que falaba antes Ana, e que dalgunha maneira este ano tamén serviu para apurarmos e poñermos tamén mans á obra para facer este libriño, *Cancioneiro galego serodio (1989-2012)*. En realidade é unha sorte de álbum familiar, porque cada vez que o leo lembro as fotos de todos os lugares polos que pasei, as recollidas, e todas esas mulleres que me axudaron primeiro a coñecer o mundo no que vivo, o idioma, a relación cos ciclos do ano, co agro, a heteroxeneidade do propio folclore.

Cada vez que afondabamos no folclore, nun folclore endémico, por dicilo dalgún xeito —poñede Bergantiños como exemplo, ou esta zona da Costa da Morte— e tiñamos unha idea prefixada na nosa cabeza, xa tiñamos o noso propio códice, entón decidíamos coller o carro e viaxar a outra provincia para empezar a facer pequenos traballos de investigación, desmontábase ese códice e descubríamos que había un novo folclore, unha nova forma de expresión, un novo repertorio de instrumentos, ás cousas chamábase dunha maneira diferente. Todo iso foi marabilloso.

Creo que naquel momento non eramos moi conscientes tampouco do que faciamos. Simplemente sentiámonos atravesados por un amor descoñecido, por algo que nos era descoñecido, que coñeceramos na agrupación, pero que ía, por suposto, moito máis aló da agrupación. No meu caso, por exemplo, fíxome un converso; eu falaba en castelán, e probablemente esta viaxe me converteu nun neofalante. É dicir, ata iso lle debo eu ao folclore.

Continuamos facendo iso no meu caso durante vinte anos, cando aproximadamente empecei a traballar con Berrogüetto e con todas esas agrupacións polas que eu non era merecente de pasar, pero que tiveron a sorte de aprender algo con todos eles. Aí empecei a parar un pouquiño máis, eran o 2012, 2013, 2014. Fixemos unhas gravacións tardías en Bergantiños, porque é verdade que todos aqueles traballos de campo que fixeramos, ou polo menos creo que todos os traballos de campo que fixemos os meus coetáneos —eu teño 56 anos—, aproximadamente os que empezamos a finais dos anos 80, fixémoslos con medios moi cativos, moi cativiños, moi cativiños; non tiñamos medios ningúns. É dicir, era unha gravadora de casete, á cal se se lle gastaban as baterías, a gravación ía estragada, ou unha cámara de vídeo. Fixemos todo aquilo incluso sen a sensación de que alguén tiña a responsabilidade de facer aquilo, de que a tiñamos nós, simplemente como amadores, única e exclusivamente; cada vez amabamos máis, descubríamos máis e continuamos amando máis.

Era unha situación un pouco complexa porque o contorno familiar e mesmo o contorno social non entendía moi ben cal era o cometido nin o que facíamos. Pero continuamos e creo que ao longo de todo este tempo, ao final foron aparecendo sinais, faros que nos foron alumeando dalgunha maneira o camiño e que nos foron dicindo que non era un camiño en van, que si que tiña sentido, que acabou por ter moitísimo sentido.

E pasaron todos estes anos e chegamos aquí e dáse unha circunstancia da que eu si que querría facer unha puntualización: dáse a circunstancia, por exemplo, de que eu sigo tendo o meu arquivo na miña casa. E eu fágome unha pregunta importante. Obviamente o APOI merece unhas Letras Galegas, merece o apoio —é outra vez o pobo salvando o pobo—, pero eu teño unha pequena preocupación con respecto ao APOI, de que cada vez haxa máis recursos humanos dedicándose ao que se dedican e á salvagarda de todo este patrimonio, e é que se non servirá como inhibidor de responsabilidade. Non sei se me entendedes. Antes Richi fixo un apuntamento.

Entendedes o que quero dicir? É realmente o lugar no que debe de estar? É o sensato? O que nos debemos como galegas e galegos? É exactamente iso ou temos que reflexionar ao respecto diso, se nos estamos outra vez dándolle ao *autosave*? Non sei se me entendedes.

Sería interesante falar ao respecto diso porque me parece que é moi importante. Ou polo menos eu reflexiono moito; falei moito con Guillermo [Fernández] ultimamente, e tamén con Xulia [Feixoo].

Xulia eu creo que é o faro que vai alumear as próximas décadas ao respecto desta materia na que estamos falando. Cando nós empezamos a recoller, non había ninguén que entendese nada. Agora, polo menos hai unha muller que entende todo isto; porque nós non o entendiamos. Estes non foron traballos científicos; nós somos amadores, non tiñamos idea de nada, seguimos sen tela. En realidade o único que faciamos era coller estas cancións e facer uns arranxos e unhas melodías, moitas veces con gusto, outras veces con menos gusto. E moitas veces cando o faciamos cun certo grupo, cun certo gusto ou cunha certa fortuna, sentiamos esa vibración da sociedade, é dicir, “Ho, iso parece que que é noso!, parece que nos fai sentir *guai!*”. Sempre tivemos un pouco esa sensación.

Pero claro, faltaba a parte científica, e a parte científica estivo moi descoñecida. De feito, tivo que vir Dorothé dalgunha maneira poñer un pouco de orde onde non a había. Pero tamén é certo que veu poñer orde nunha situación de desorde e tivo que facelo na trincheira. Por iso digo que temos que reflexionar ao respecto diso. Se queremos seguir facendo así ou hai unha responsabilidade, ou queremos invocar unha responsabilidade. Creo que non deberiamos eludir ese debate. Me parece que é moi importante.

Para non poñerme moito máis serio, apurei os prazos para presentar este *Cancioneiro serodio*, que é unha parte daquel libro de bitácora, no que hai fotos das catro provincias, fundamentalmente das mulleres, porque atopamos fundamentalmente mulleres no camiño, e ten un pequeno disco.

Tamén decidín sacar un *tweet* diario, porque a copla ten esa perfección de caber; cando *Twitter* tiña aquela limitación de caracteres, a copla cabía perfectamente. Como dicía Cabanillas, colle todo o amor perfectamente nunha copla de oito sílabas, e é verdade; colle todo o amor, toda a xenreira, toda a retranca, colle todo nunha copla de oito sílabas e é o medio no que viaxamos as do folclore.

Así que son 365 *tweets*, todo este ano. O traballo non pensades que é pouco. E logo todos os venres decidín subir un pequeno corte, un vídeo, para neófitos, fundamentalmente para neófitos. Creo que estas Letras Galegas tamén foron un pouco un faro para neófitos, unha chamada de atención, de “Achegádevos!, botádelle unha ollada aquí a isto, que isto nos constrúe e é importante”. Creo que iso tamén foi moi bonito. Foron tremendamente atomizadas: eu estiven en actos moi diversos feitos en localidades moi pequenas. Pareceume moi bonito fundamentalmente porque vin moitas pequeniñas aldeas de repente facerse eco e fachenda dunhas artistas locais que tiñan absolutamente esquecidas. E iso pareceume moi

fermoso, moi bonito. Incluso vin os familiares moi emocionados por dicir “Non sabiamos que mamá era tan famosa!”.

E creo que iso se debe a esa decisión, a esa maneira na que a Institución vibrou creo que coa sociedade. E iso paréceme que é moi bonito. Tamén me serviu para outra cousa persoal moi marabillosa e fantástica, e foi que, sobre todo fundamentalmente cando subimos os vídeos as fins de semana, os venres, se puxo en contacto moitísima xente, que eran familiares dos que saían nos vídeos, que xa estaban mortos, e procurámoslles esas gravacións para ter un recordo dos seus familiares artistas doutro tempo.

Para rematar, dicir simplemente que creo que deberíamos de reflexionar ao respecto, non do traballo do APOI, non estou falando diso porque me parece absolutamente necesario e o cerebro moitísimo, pero si desa responsabilidade.

E por outra parte, que este patrimonio material, á parte de ser un patrimonio para cantar e para facer unha foliada, nos constrúe absolutamente. Aquí está todo. Antón sabíao, Dorothe tamén, as compiladoras e compiladores tamén. Non só é música, isto non só é música; isto é todo, é o que somos, o ser, a nosa maneira de ser. Está aquí. Cando cae unha pedra ou pintan unha pedra da catedral de Santiago, miña nai! Pero isto todo estaba perdéndose e isto constrúenos. Son catedrais, todas son catedrais e paréceme fundamental salvalas, que estean a salvo.